

Харилцаа , Хэлний болон Ярианы бэрхшээлийн тухай

Kathy LEE Yuet Sheung

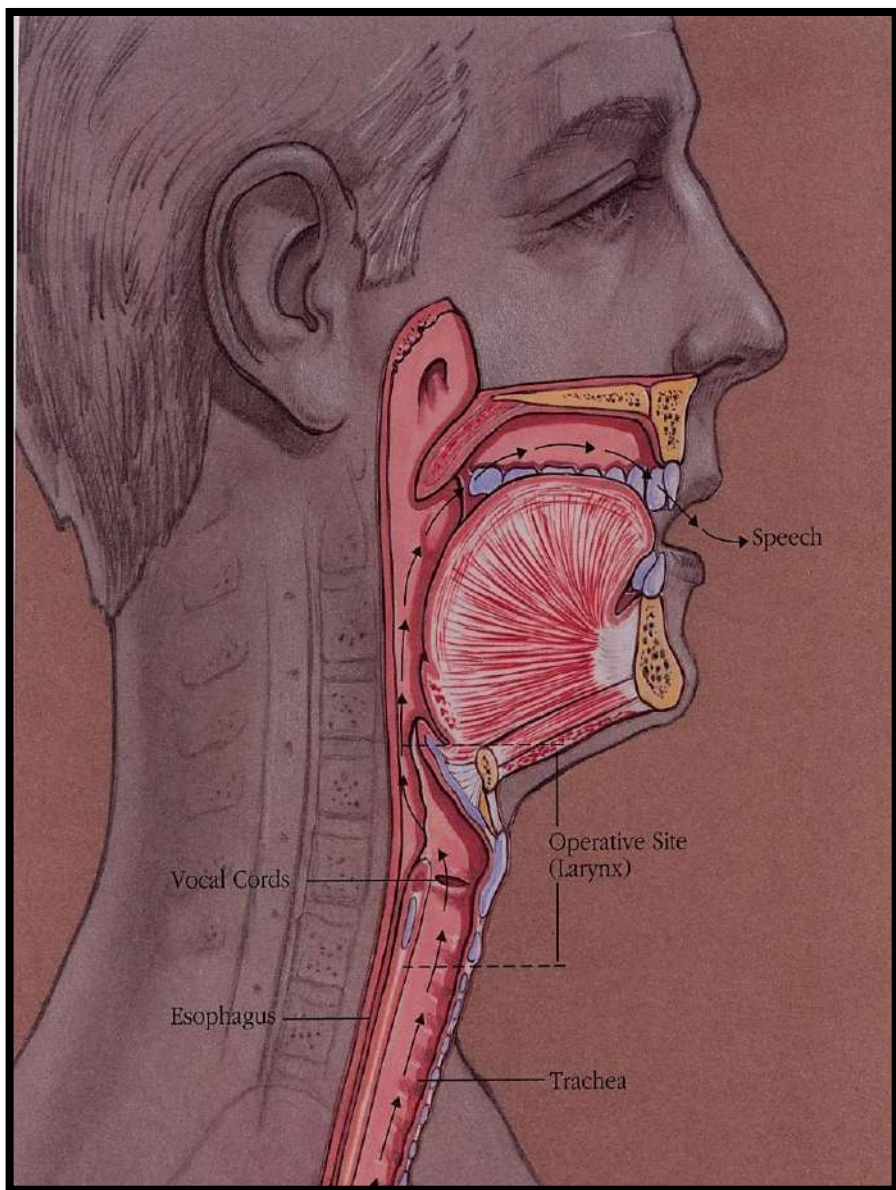
Дэд профессор , Ярианы Эмчилгээний Тасгийн Эрхлэгч

Чих Хамар Хоолой, Толгой, Хүзүү Мэс Заслийн Тэнхим

Хятадын Их Сургууль, Хонг Конг

Яриа

- Дуу авиа нь кодчилогдож хүртэгдэх дохио буюу хэл зүйн мэдээлэл болно.
- Дууны авианы хэд хэдэн эрхтнүүдийн нэгдмэл үйл ажиллагааны үр дүн.
  - Уушиг , мөгөөрсөн хоолой, өгүүлэх эрхтэн тогтолцоог (хэл, уруул, эрүү, тагнай) хамардаг

1. Энерги зарцуулалт

— Уушиг

- Цээжний хөндийгөөр гарах агаарын урсгалыг зохицуулах
- Хамраар орох агаарын урсгалыг зохицуулах

2. Чичиргээн үүсгэх

— Дууны хөвч

3. Авиа гаргах

— Дууны зам ба өгүүлэх эрхтэн тогтолцоо

Яриа

- Үг нь авиануудын хослол байна
- Өгүүлбэр бол уялдаа холбоо бүхий үгийн нийлбэр.
- Яриа нь Хэлний **анхдагч** өгүүлэмж байна
- Яриа нь сонсох болон өгүүлэхээс бүрдэнэ

Хэл

Хэлзүйн мэдээллийг авах болон явуулах бусад хэлбэрүүдэд

- **Хоёрдогч** хэлбэр: Унших ба Бичих
- **Өвөрмөц** хэлбэр:

Брайль: “УНШИХ” хүрэлцэх

Дохионы хэл : “УНШИХ” дохио зангаа

Хэл

- Тэмдэгт
  - Тэмдэгт нь ямар нэг утга илэрхийлэхгүй: тодорхой зүйлтэй хамааралгүй: Жишээ нь Crayon (тосон өнгөн харандааны бренд) гэдэг үг нь “санамсаргүй” мөн чанартай
- Нийлмэл, шаталсан бүтэцтэй
  - Авиа үг бүтээнэ , үгнүүд холбоо үг бүтээнэ, холбоо үг нь өгүүлбэр бүтээнэ
- Давхар бүтэцтэй байдал:
  - 1-р шат : санамсаргүй оноогдсон аюиануд: p, t, a
  - 2-р шат : дүрмийн дагуу тодорхой дараалалд байрлуулах шаардлагатай бүтэц/нэгжүүд: *pat (илэх), tap(цорго), apt(байшин)*
  - Хэл / элХ / эХл ??
  - шат / атш / тша??
- Бүтээмжтэй шинж:
  - олон тооны үг болон өгүүлбэрүүдийг бүтээж, таньж ойлгох чадварыг шаардана

Харилцаа

- Хүн хоорондын харилцаа
- Яриа ба хэл зүйг агуулсан өндөр түвшний ойлголт
- Хэлний болон хэлзүйн бус мессэж илгээх болон хүлээн авах
- Харц тулгарах, биеийн хэлэмж, нүүрний хувирал, дохио зангаа
- Ярианы чадамж болон хэл зүйн дутмаг хөгжил нь харилцааны эмгэг үүсхэд хүргэдэг. Жишээлбэл: сөөнгө хоолой, үг сонгох чадваргүй байх зэрэг
- Харилцааны эмгэг нь бас хэл ярианы дутмаг хөгжлөөс шалтгаалахгүй байж болно: хол ойрын хараа муу байх, харц тулгарах чадамжгүй байх зэрэг

Хэл зүй ба Харилцаа

- Дохионы хэл нь хэл яриа мөн үү? / дохионы хэл болон дохио зангаа нь ямар ялгаатай вэ?

Дохио зангаа ба Дохионы хэл

- Аль нь ойлгоход хялбар бэ?
- Аль нь хэл яриа/харилцаанд илүү дөхөж очих вэ?
- Ялгаа нь юу вэ?

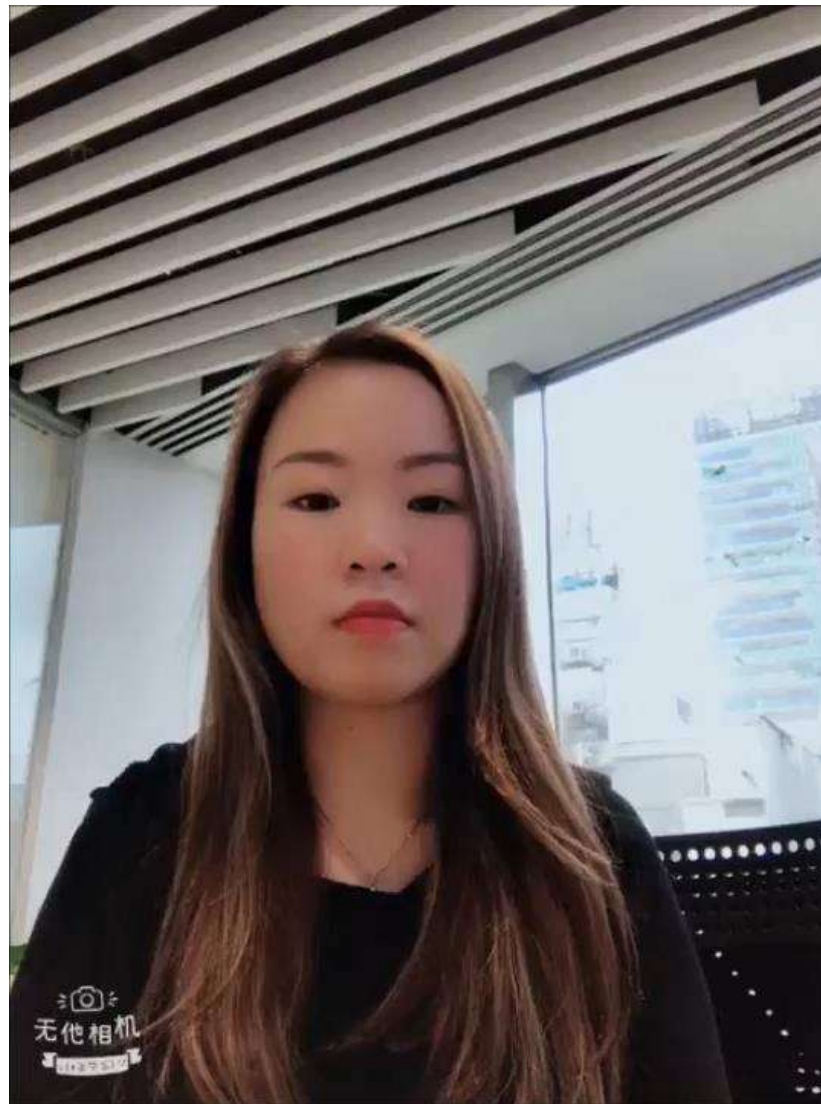
Хавсралт 1

Харилцаа ба хэл

Input your answers in Chatbox

Input your answers in chatbox

Дохионы хэлний бичлэгт хариулна уу

1. Хүүхэд унтаж байна. Чи чимээ битгий гаргаарай.
1. Хүүхэд үхсэн байна. Чи нууцлах хэрэгтэй.

Дохио зангаа ба Дохионы хэл

Харилцаа ба Хэл зүй

	Дохио зангаа	Дохионы хэл
Тэмдэглэгээний дүрслэл	Харьцангуй бага Тухайн контэкстийн утгаас маш их хамааралтай	Өндөр
Нарийн төвөгтэй шаталсан бүтэц	Байхгүй	Байна Жишээ: үгийн дарааллаар өгүүлбэр үүсгэнэ.
Давхар бүтэц	?	Байгаа Жишээ: эрхий хуруу / жижиг хуруу/ хөдөлгөөний чиглэл: зогс / үсэр / үх
Бүтээмж	?	Байгаа Шинэ дохионы үг бүтээх болно

Ярианы хэлний үндсэн хэсгүүд

Ярианы хэлний үндсэн хэсгүүд

- Хэлний бүтэц : 3 түвшинтэй
  - Авиан дуудлага/ Ялгаж сонсох
  - Дүрэм
  - Үгийн утга зүй
- Хэлний хэрэглэгээ
  - Прагматик

Авиа дуудлага

- Хэлний дуу авианы системийн зохион байгуулалтыг судлана
  - Жишээ: авианы ялгаатай шинж
- Авианы төрлүүд/сегментүүд: эгшигт, гийгүүлэгч авиа
  - r/l (p/l) Англи болон Кантон хэлэнд
    - row / low (роөв/лоөв)
    - 撈麵 (ло мейн)
- Сегментийн бус шинжүүд
  - Харилцан адилгүй авиа: чанга сул, хурд болон давтамж
  - Катон ба хятад хэлний өргөлт

Дуудлага зүй

- Хүний дуу гаргах ба авиаг хүлээж авах/сонсох үйл явцыг судлана
- Өгүүлэх эрхтэн тогтолцооны үйл ажиллагаа ба авиан сонсгол

Авиа зүйн алдааны тайлбар

Watermelon / 西瓜 Тарвас (ватармелон)

→ Wadermelon (вадармелон)

→ Watermejон (ватармежон)

→ 低瓜(си жиа)

→ 西加 (ши жиа)

Семантик буюу утга зүй: үг, өгүүлбэр

- Семантик: хэлний бүтцээр илэрхийлэгдэх утгыг судлана
- Үгсийн сан
  - Үг хэллэгийн мэдлэг/ үгийн бүтэц
  - Ижил утгатай үг, жишээлбэл: punctual vs prompt
  - Эсрэг утгатай үг, жишээлбэл: good vs bad
  - Ерөнхий/тодорхой үг, жишээлбэл: муур ба амьтан
- Семантик нь бас өгүүлбэрийн хүрээнд болон контекстийн түвшинд ялгаатай

Семантик алдааны тайлбар

Тарвас 西瓜

→ Амтат гуа 蜜瓜

→ Гадил 香蕉

→ Улаан лооль 蕃茄

Дүрэм

- Дүрэм
  - Бүтэц зүй : үгийн бүтцийг судлана
  - Үгийн утга бүхий хэсэг : дүрмийн хамгийн бага хэсэг
    - Угтвар, дагавар, үгийн язгуур
    - Жш: dis-abiliti-es(хөгжлийн бэрхшээл)
    - Жш: Otorhinolaryngology (чих хамар хоолойн судлал)

Дүрэм

- Өгүүлбэр зүй: тодорхой санааг илэрхийлэх үгнүүдийн цогц, үгнүүдийн дараалал, орлуулалт
  - Аав бөмбөг
  - Аав бөмбөг өшиглөсөн
  - Энэ зурганд хүн ба нохой, бас нэг муур, нэг хулгана байна (15 үг)
  - Тэр буланд зогсож байгаа залуу дөнгөж сая нэг шинэ машин худалдаж авсан юм. (15 үг)

Дүрмийн алдааны тайлбар

Тэр хүүхэд тарвас идэж байна.

BB 食緊西瓜

→ Тэр хүүхэд тарвас идсэн

BB 食左西瓜

→ Тарвас хүүхэд идсэн

西瓜食BB

Прамати́к

- Удирдагчийн хэлж буй үгийн сонголтод үзүүлж буй хүчин зүйлүүдийг судлана.
- Бидний ярианы төлөв дэх тохиромжтой болон нийлэмжтэй байдлыг судлана.
- Ярих үйлдэл: яаж хэл ярианы нийгмийг чиг үүргийг хангах талаар
  - Жш: мэндчилгээ, мэдээлэл хайх, тодруулга хийх, амлалт өгөх, сүрдүүлэх
  - Таамаглал , үндсэн санаа, нөхцөл байдал, ээлжлэн ярих
  - Жш: чи ба чиний

Утгын / хэрэглээний/ алдааны тайлбар

Тэр хүүхэд тарвас иддэг
BB 食西瓜

→ Чиний хүүхэд нохой шиг иддэг
你BB食到好似隻狗甘

Прагматик алдаа

Ээж байна уу?

Байна !

Хавсаралт 2

Хэл зүйн янз бүрийн түвшинд
нөлөөлдөг харилцааны эмгэгүүд

Хавсралт 2

1. Миний хамгийн дуртай амттан бол мөхөөлдөс

Дээрхи өгүүлбэрийг чи илэрхийлэхийг хүсч байгаа. Чи хэл зүйн дараах шатлалуудын эмгэгтэй гээд төсөөлөөрэй, ярилцаад уг өгүүлбэрийг яаж илэрхийлэхээ дүрслээрэй

- a) Авиан дуудлага/авиан сонсгол
- b) Утга зүй
- c) Дүрэм

Чи хуримын хоолонд уригдсан зочдын нэг . Гэрийн
эздэд хандсан прагматик болон прагматик биш
мэндчилгээний загварыг өгнө үү.

Эх сурвалж

- Crystal, D. (2001). Clinical Linguistics. In Aronoff & Rees-Miller (Eds). *The handbook of linguistics*. Ch. 29. Oxford: Blackwell.
- Crystal, D. (1987). *Clinical Linguistics*. London: Whurr. Ch.1.
- Crystal, D. (1984). Clinical linguistics. In *Linguistic encounters with language handicap*. Ch.2. Oxford: Blackwell.
- Crystal, D. & Varley, R. (2004). *Introduction to language pathology*. 4th Ed. London: Whurr.

